

РЕГИОНАЛНАТА ИКОНОМИЧЕСКА ИНТЕГРАЦИЯ В КОНТЕКСТА НА МЕЖДУНАРОДНИТЕ ИКОНОМИЧЕСКИ ОТНОШЕНИЯ: ПРЕГЛЕД НА ЛИТЕРАТУРАТА В МЕЖДУНАРОДЕН ПЛАН

Филип Петков¹
e-mail: f.petkov@unwe.bg

Резюме

Целта на статията е да представи и анализира критично основните теоретични аспекти на регионалната икономическа интеграция чрез преглед на някои основни автори в областта от международната и българската литература. Обект на изследването са основополагащите теории за регионална икономическа интеграция, а предмет на настоящата разработка е представянето на тяхната еволюция, икономически и политически характеристики. За постигането на тази цел са изпълнени три задачи: 1) анализирана е същността на регионалната интеграция като съществен елемент в системата на международните икономически отношения, 2) изведена е дефиниция на понятията регионализъм и регионализация и 3) проследено е развитието на стария и новия регионализъм, както и най-новите тенденции в регионализма. Статията се ограничава в рамките на теоретичния анализ. Използваните изследователски методи са: историко-логически анализ, сравнителен анализ и анализ на съдържанието. Основната теза се доказва проследявайки развитието на теориите за регионалната икономическа интеграция. Тя показва задълбочаване на отношенията между участниците – явно видим резултат при съпоставката между стар и нов регионализъм, като отношенията се развиват не само в областта на търговията и икономическото сътрудничество, но и в политически план, където се назовават общи стратегически цели за по-голяма обвързаност на социално-икономическите системи. Резултатите от изследването са теоретични обобщения, които осигуряват база за вземането на обосновани решения по отношение на по-нататъшната регионална икономическа интеграция в международен и национален план.

Ключови думи: регионална икономическа интеграция

JEL: F02, F55

¹ Докторант, катедра „МИО и бизнес“, факултет „Международна икономика и политика“, УНСС

Увод

Теоретичните и практически измерения на регионалната интеграция представляват интерес за съвременните изследователи в няколко аспекта: причините за възникването на интеграционните намерения, обяснени чрез теорията на международните икономически отношения; ефектите от възникването на регионална интеграция с оглед на политиките за развитие и икономически растеж; регионална интеграция и пазарно/геополитическо влияние.

Европейската интеграция отразява сложните процеси, през които в икономически и политически план, се достига до съществуването на единен вътрешен пазар и икономическия и паричен съюз. Съвременните проявления на регионализма, пред които се изправя Европейския съюз, вкл. тенденциите за дерегионализация и дезинтеграция (Boneva, 2020), не биха могли да бъдат разбрани и правилно управлявани, без ясен анализ на същността на регионалната интеграция като елемент в системата на международните икономически отношения, без задълбочен анализ на същността на понятията регионализъм, регионализация, без проследяване на развитието на стария и новия регионализъм, както и на неговите съвременни тенденции.

Ретроспекция на развитието на регионалната интеграция в контекста на международните икономически отношения

Осъществяването на интеграционни действия в политически, социален, икономически и културен план между различни географски територии се е случвало в различни исторически периоди. То е съдържало елемент на дипломатия и е създавало доверие между иначе изолирани общества (Söderbaum, 2015).

В исторически план миграционните потоци са играели ключова роля за регионалното обединяване и създаването на нови съобщества с определена цел и споделени интереси. Интеграцията е приемала различна политическа форма – империи, обединяващи територии на географски принцип, царства, обединения и съюзи, търговски пактове, конфедерации. Имperiите са били най-напредналата форма на това проявление, изисквайки от хората да споделят общи ценности (цивилизационни елементи). Те биват централизирани и децентрализирани, като последните често пъти са съставени от частично автономни държави, региони или царства (Chase-Dunn, Hall, 1997). Примери за такива ранни империи са Китайската, създадена през 221 г. пр. Хр. и Древен Египет, създаден през 3150 г. пр. Хр.

В последвалите столетия интеграционните сили биват насочени в друга посока – те приемат доброволен характер, гарантират се политически свободи и се настоява за териториална неприкосновеност. За това свиде-

телства Вестфалския мирен договор от 1648 г., който залага основите на европейската религиозна и политическа свобода и мирът в Германия. Независимостта и автархичността на една държава намират подкрепа сред възгледите на меркантилистите, които в периода на 16 в. до 18 в. са популярно движение в Европа. От типично аграрни, много икономики се трансформират към индустриално производство, което носи по-голям приток на средства вследствие на търговията с други страни, според меркантилистите. Ето защо те насърчават чужди производители да откриват местни производства, но ограничават изтичането на физически капитал и работна сила.

През XIX век регионалната интеграция в Европа е белязана от създаването на Германския митнически съюз, който действа от 1834 до 1919 г. Съюзът постепенно разширява своя обхват, изисквайки от участващите немски територии да синхронизират стандартите за железопътния и речен транспорт, както и пощенските услуги и търговските закони (Henderson, 1981). Именно по линията на задълбочаване на сътрудничеството се открива прилика с последвалите регионални интеграционни стъпки на континента – Европейската общност за въглища и стомана както и Европейската икономическа общност.

Териториалните амбиции на европейските колонизатори в Африка (най-вече на Обединеното Кралство и Франция) водят до създаването на големи компании и обединяването на производства и пазари в целия африкански континент. Великобритания първа възприема този регион „като цяло“, а не като пазар на отделни държави (Року, 2001).

Това води до създаването на Южноафриканския митнически съюз (на англ. Southern African Customs Union, SACU) през 1889 г. чрез конвенция, подписана между британската колония нос Добра надежда и бургската Оранжева свободна държава. Това е най-старият митнически съюз, който е действащ до наши дни. Връзките между колониализъм и регионална интеграция намират изражение и в други формирования в Африка като Източноафриканският митнически съюз (на англ. East African Customs Union), създаден през 1922 г. с цел координиране на Британската политика по усвояване на ресурсите на Източна Африка и последователно трансформиран в Източно-африканска висша комисия (на англ. East African High Commission) през 1948 Източно-африканска обща администрация (на англ. East African Common Services) през 1961 г. и накрая в амбициозната Източноафриканската общност (на англ. East African Community) през 1967 г., която действа и до днес (Mwarachu, 2010). Нейните цели са поетапно изграждане на митнически съюз, общ пазар, паричен съюз и евентуална политическа федерация сред участващите държави – Бурунди, Кения, Руанда, Южен Судан, Уганда и Танзания.

Периода на т. нар. „стар регионализъм“ е свързан с последиците от Втората световна война и продължава своето влияние от края на 40-те години до 70-те години на миналия век. Проявява се първо в Европа, но впоследствие обхваща Африка и Азия.

Не е случайна проявата на стария регионализъм първо на европейските територии – континентът е разрушен от войната, редица страни са платили висока политическа, икономическа и демографска цена за участието във война от подобен мащаб. Европейският регионализъм се появява като гарант за мир на Стария континент, помиряването на доскоро враждували държави (особено отношение към това имат Германия и Франция) и обвързването им в икономически план ще се яви като гарант за избягване на по-нататъшни военни конфронтации. Планът на Моргентау от 1944 г. вижда установяването на мир чрез демилитаризиране и деиндустриализирането на Германия – превръщането ѝ в аграрна страна с нисък индустриален капацитет спрямо съседите си. Въпреки това интегративните виждания надделяват – Европа тръгва по пътя на регионалната икономическа интеграция, превръщайки се в пионер в редица аспекти. През 1951 г. се създава Европейската общност за въглища и стомана, през 1957 г. се подписват Договорите от Рим, с което се полага революционно началото на Европейската икономическа общност и Европейската общност за атомна енергия.

„Новият регионализъм“ като идейно течение започва през 70-те и 80-те години на XX век и отново е провокиран от ключови събития в новата Европейска история и интеграционните намерения в регионален план (Hettne, Söderbaum, 1998). Приемането на Единния европейски акт през 1986 г. и засилването на стъпките към единен вътрешен пазар по време на Комисията на Жак Делор (European commission, 1985), приемането на Договора от Маастрихт са събития, разкриващи политическата воля за по-задълбочена европейска интеграция, като този нов регионализъм води до по-обхванат пазар, повече външно-търговски партньори и по-интензивни търговски потоци.

След този момент тълкуването на регионалната интеграция се свързва с визията за функционалните и институционалните подходи за нейното развитие, въпроса за участието на наднационални органи при взимането на решения, касаещи суверенни държави и т.н. Това е характерно за най-новото течение в регионализма – т. нар. „сравнителен регионализъм“, който изследва взаимозависимости при интеграцията, които на пръв поглед не биха били свързани (Börzel, 2011). Сравнителният регионализъм отчита съвременните предизвикателства пред регионализма, а именно:

- потенциала и въздействието на възникващите пазари;
- нови регионални формирания с геополитическо значение (Boneva, 2011);

- изкуствен интелект и Индустрия 4.0;
- финтек и дигитална икономика;
- климатични промени и зелена индустрия;
- тероризъм и информационна сигурност.

Този етап в развитието на регионализма (Acharya, 2012) и неговото разгръщане безспорно допринасят за цялостния анализ на регионалната интеграция в теорията на международните икономически отношения.

Таблица 1: Основни характеристики на стария и новия регионализъм

Обект на наблюдение	Стар регионализъм	Нов регионализъм
Световна конюнктура и държавност	Насочен към „заздравяване“ на отделната държава/група от свързани държави Период на Студената война – отчуждение и противопоставяне Центриран в Европа	Период на глобализация и приобщаване Ускорени вериги на доставките – взаимосвързаност Неолиберализъм Насочен към нови възможности/пазари Регионална специализация
Форми на стопанска организация	Приоритети на индивидуалната държава; Центрирани към отделни сектори/производства Зараждане на форми за междудържавно коопериране Твърд регионализъм	Многостранно коопериране Междуетраслово/секторно коопериране Партньорства между правителства и транснационални и мултинационални компании; Отворен („мек“) регионализъм Кръгът на преговори в Уругвай
Онтологично измерение	Ясна дефинираност на държавата и регионите	Гъвкавост Регионализация Създаване на икономически зависими организации Институции

Източник: Разработено от автора

Същност и специфика на понятието „регионализъм“

Преди дефинирането на понятието „регионализъм“ първо трябва да се дефинира понятието „регион“. В теорията на международните отношения съществуват множество дефиниции за регион. Болшинството от авторите се съгласяват, че *регион* се формира въз основа на географска непосредствена близост (Hurrell, 1995) и наличие на културна хомогенност (Russett, 1967).

Следователно **регионализмът** представлява изграждане на връзка между региони/държави (повече от две) на географски принцип (Желев, 2015). Тази връзка може да има икономически, политически, геостратегически и социално-културни измерения. Регионализмът и регионалната (икономическа) интеграция се разглеждат като синонимни понятия. Равенхил добавя и две допълнителни определения към регионализма (Ravenhill, 2017):

1. Транс-регионално групиране, обхващащо създаването на връзки между държави, които се намират в различни части на света, като например Всеобхватното и прогресивно споразумение за транс-атлантическо партньорство (на англ. Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership, CPTPP) от 2018 г. между Австралия, Канада, Нова Зеландия, Сингапур, Виетнам, Бруней, Чили, Япония, Малайзия, Перу и Мексико, както и Трансатлантическото партньорство за търговия и инвестиции между Европейския съюз и САЩ (на англ. Transatlantic Trade and Investment Partnership, TTIP), което все още не е ратифицирано.
2. Междурегионално групиране, обхващащо създаването на връзки между две вече съществуващи регионални търговски споразумения, като например Търговското споразумение между Европейския съюз и Mercosur (обхващащо Аржентина, Бразилия, Парагвай и Уругвай) или Търговското споразумение между ASEAN (Бруней, Камбоджа, Индонезия, Лаос, Малайзия, Мианмар, Филипини, Сингапур, Виетнам, Тайланд) и Австралийско-новозеландското споразумение за активно търговско сътрудничество (на англ. Australia-New Zealand Closer Economic Trade Agreement).

Според Равенхил регионите са социални конструкции, чиито членове сами избират как да дефинират границите си. Те имат общи ценности, необходими за приемането на политически решения, които не предизвикват недоволство и отчитат желанията на всички участници. Подобно наблюдение правят и други автори (Deutsch, Burrell, Kann, 1957), изследвайки политическите явления в Северноатлантическия регион.

Регионалните търговски споразумения в наши дни са предмет на одобрение от Световната търговска организация, а от 1948 г. до 1995 г. – от нейния предшественик – Общото споразумение за тарифите и търговията.

На практика те са изключение от общото правило на Световната търговска организация за недискриминация в международната търговия. Към държавите, неучастващи в дадено регионално търговско споразумение, трябва да се прилага режимът на най-облагодетелстваната нация, който предполага безпрепятствен достъп за внос и износ на стоки към/от конкретна държава партньор.

Следователно с нарастването на глобализацията се сключват споразумения между партньори, които са географски отдалечени. В такива случаи от гледна точка на теоретичната прецизност е редно да бъдат определяни като „преференциални търговски споразумения“, вместо регионални такива.

Регионализацията е друго производно понятие, което произтича от регионализма. То има чисто икономически измерения – представлява повишаване на икономическата взаимосвързаност и взаимозависимост между регионите/държавите в дадена географска зона (Бонева, 2009).

Основни ефекти от регионалната икономическа интеграция за международната търговия и международните икономически отношения

Регионалната интеграция в условията на международните икономически отношения има политически и икономически отражения. Както бе посочено по-горе, съществува стара и нова вълна от регионализъм, като по време на новата вълна се наблюдава изключително активно ратифициране на регионални и преференциални търговски споразумения, особено през 90-те години.

Якоб Вайнер (Viner, 1950) е първият изследовател, който прави статичен анализ на *икономическите ползи и загуби* от регионалната икономическа интеграция. Той отправя критичен поглед към премахването на митата, което не винаги ще доведе до увеличаване на благосъстоянието за всички икономически субекти. Канадският икономист счита, че повишаването на търговията между участниците в регионално търговско споразумение може да се осъществи по два начина – чрез създаване на търговия и чрез отклоняване на търговия.

„Създаването на търговия“ се проявява когато вносът от страна партньор се увеличи за сметка на вътрешното производство, което е заместено от по-конкурентния внос. „Отклоняването на търговия“ се наблюдава когато вносът от страна партньор измести традиционният внос от трета страна, който вече не е конкурентен след премахването на тарифите в рамките на преференциалното/регионалното споразумение.

Позитивните икономически ефекти от създаването на търговия за компаниите вносители към страна по търговското споразумение са очевидни. Безпрепятственият достъп до нов пазар разширява възможностите за реализация на продукцията, а отпадането на митата при вноса означава, че граничната цена на стоката ще съвпада с националната цена в страната вносител. Чисто икономически възникват ползи за фирмите вносители и за потребителите, които по правило ще имат достъп до по-голям брой продукти при ценова стабилност. В този случай неконкурентните национални производства в държавата вносител ще бъдат изместени от пазара, което би довело до тяхното реструктуриране, усъвършенстване или загуба на пазарен дял. Според Вайнер (Viner, 1950) държавите биха имали интерес да се интегрират ако това носи по-големи ползи, т.е. създаване на търговия, отколкото нейното отклоняване.

По-късно Бела Балаша (Balassa, 1977) дефинира т. нар. „динамични ефекти“, които се появяват в резултат от разширяването на пазара като следствие от регионалната интеграция. Той се съсредоточава върху общите ефекти за икономиката като позитивна динамика по отношение придобиването на нови капитали, ресурси за производство, работна сила, разширен кръг за реализация на продукцията. Балаша (Balassa, 1977) анализира сравнителните предимства на страните, които увеличавайки своя капитал и производствен капацитет, повишават своята продуктивност и преминават от по-трудоемко към по-капиталоемко производство.

По отношение споразуменията за свободна търговия е редно да отбележим и едно изискване, което присъства в междуправителствените договори и изискванията на Световната търговска организация – т. нар. „*правила за произход*“ на стоките. Те представляват защитен механизъм, чрез който държавите с по-ниски митнически ставки и участващи в преференциални търговски споразумения искат да опазят собствения си пазар от навлизането в големи обеми на вносна продукция, което би било пагубно за местните производители, а също така би причинило пропуснати ползи от необложен внос. Това изкривяване на търговията се разрешава чрез клаузите за произход на стоката. Те могат да изискват свидетелство, издадено от регулаторен орган или самия производител, в което да се удостоверява произхода чрез:

- принцип къде е създадена добавената стойност;
- промяна в кода на стоката (според Хармонизираната митническа номенклатура) ако е настъпило модифициране на стока от трета страна в държавата бенефициент (от преференции за износ);
- специфични производствени процеси, извършени само на територията на държавата бенефициент;
- специфични изисквания за съставните части и компоненти.

За стоки, които са цялостно произведени/добити на територията на една държава установяването и верифицирането на този процес е лесно. При по-сложните стоки, съставени от множество компоненти, това се установява по-трудно. Възниква въпросът какво трябва да бъде съотношението на тези съставни и допълнителни компоненти, идващи от трети страни, за да може крайният продукт да се ползва с преференциите на държавата, която го изнася към регионален търговски партньор. Регулаторите и участниците в търговските споразумения обикновено имат изисквания за установяване на преференциалния произход на стоките, като например в ЕС важат следните правила (The Council of the European Union, 2007):

- Да са цялостно придобити в държавата износител, която се ползва с митнически преференции.
- Достатъчно обработени или преработени продукти: материалите/компонентите следва да бъдат достатъчно обработени за получаване на статус на произход на стоката.

В САЩ важи правилото поне 35% от стойността на крайния продукт да бъде създадена в държавата, която е бенефициент по преференциално търговско споразумение (например Израел или Йордания). За Северно-американската зона за свободна търговия (на англ. NAFTA, North American Free Trade Association) този коефициент е различен за търгуваните продуктови групи.

Възниква въпросът дали това може да създаде отклоняване на търговията? Пример за това привежда Палмътър (Palmetter, 1993), според който за времето, в което е действало търговското споразумение между САЩ и Канада от 1988 г., кетчуп, който е бил произведен от вносно доматиено пюре, се счита за местно производство на държавата бенефициент и се е изнасял без облагане с мита от САЩ към Канада. С подписването на NAFTA между САЩ, Канада и Мексико през 1994 г. изискванията за произход на стоките стават по-детайлни и това води до смяна на традиционния вносител на доматиено пюре, който до момента е бил Чили. Чили е заменена от Мексико, чиито износ на доматиено пюре към САЩ и Канада нараства до 75% от общия внос на тази стока в тези две държави, а в процентно съотношение вносът на доматиено пюре от Чили (в САЩ и Канада) се понижава до 5% от общия стокообмен между тях.

Колкото по-детайлни стават правилата за произход на стоките, толкова повече се създават условия за отклоняване на търговията на междинни продукти. Понякога това може да принуди производителите да се снабдяват с нужните елементи от трети страни и да се откажат от ползите от безмитния внос (Schiff, Winters, 2003).

Сред другите икономически ефекти от регионализма е защитата на сектори от икономиката, които са приоритетни за националните правителства

на партниращите си държави и не биха издържали глобалната конкуренция ако страните участват в многостранно търговско споразумение. Регионалните споразумения са вид подготовка за производителите, така че те да се реформират към по-ефективно и диверсифицирано производство.

Именно този въпрос разработва Венъбълс (Venables, 2003), който разглежда сравнителните предимства на държави от регионални търговски споразумения помежду им и съпоставени с останалата част от света, за да се избере оптимален набор от партньори. Той установява, че интеграция между страни с ниско равнище на доходите води до повишаване на разликите в техните доходи, докато регионални обединения между страни с високи доходи водят до сближаване, конвергенция на доходите. Развиващите се страни биха имали по-голяма полза от интеграция в посока „север-юг“, отколкото в посока „юг-юг“, установява Venables (Venables, 2003).

Правителствата, които са насочени към либерализация на пазарите си в рамките на регионални интеграционни споразумения, могат да се възползват от допълнителните възможности за коопериране на Световната търговска организация (т. нар. опция „WTO+“), като например създадат по-благоприятни условия за преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ). Това би било желателно за страните с най-нисък доход.

Мултинационални и/или транснационални компании биха били потенциални инвеститори на места, където цената на работната сила е по-ниска в сравнение с други държави, което ще доведе до по-ниски производствени разходи и по-ниска износна цена към останалите държави от регионалното обединение. Постигат се икономии от мащаба. Участието в регионално обединение повишава доверието към дадена страна пред инвеститорите, тъй като е предпоставка за определено равнище на развитие на институциите и пазарите.

Последното може да се докаже чрез Мексико, който е един от най-големите търговски партньори на Съединените щати. ПЧИ се увеличават значително през 2000 г., след като през 1994 г. страната става част от търговското споразумение NAFTA заедно със САЩ и Канада.

Притокът на преки чуждестранни инвестиции може да бъде разгледан и като *политически ефект* за установяването на политики на регионализъм. Това е наблюдение на Световната банка (World Bank, 2000), според което редица страни с нисък доход обединяват усилията си в дипломатията за привличане на повече инвеститори и значимост в международните организации. Към политическите ефекти от участието в търговски споразумения се добавят още въпросите за сигурността, обединяване на силите при преговори и интегриране на реформи в националната политика.

Осъществяването на необходими пазарни реформи от редица държава често се отлага. В такива случаи инвеститорите не биха били склонни да

отделят средства за инвестиции в една държава, ако не са убедени в нейните намерения за пазарни реформи, които да бъдат устойчиви. Ето защо участието в някаква форма на наднационална организация, като регионално търговско споразумение, е предпоставка за дългосрочни намерения за принос към споделени цели и поемане на ангажменти от страна на правителството. Това институционализиране на намеренията ще валидира благонадеждността на дадена страна като бизнес партньор в дългосрочен план.

В някои от търговските споразумения се засягат изисквания за институционалната рамка на участващите държави и политическите модели на управление, които трябва да прилагат. Изискването за наличие на демокрация, отбелязва Световната банка, е заложено условие за членство в MERCOSUR през 1991 г. и през 1994 г., когато Аржентина, Бразилия, Парагвай и Уругвай сключват търговско споразумение (World Bank, 2000). Венецуела е също член, но нейните права са замразени през декември 2016 г. именно поради неспазване на принципите на демокрацията. Такъв случай сред държавите членки на MERCOSUR е имало и през 1996 г., когато се прави опит за военен преврат в Парагвай. В трети подобен случай, през 1998 г. президентите на държавите членки на MERCOSUR осъждат деянията и изискват от асоциираните държави Чили и Боливия да спазват принципите на демокрацията, като изрично записват това в Протокола от Ушуая, който подписват в аржентинския град Ушуая на 24 юли 1998 г. (на англ. Protocol of Ushuaia).

Регионалната интеграция позволява на правителствата, участващи в търговско обединение, да координират конкретни проекти и да предприемат общи действия по стратегически политики и регионални приоритети (Boneva, 2014). Това способства за тяхното сближаване чрез засилване на дипломатическите и икономически отношения, нараства тяхната сила на преговарящи в глобални и геополитически формати като Организация на страните износителки на петрол, Световната търговска организация и дори в институциите на Европейския съюз.

В друго регионално търговско обединение – Карибската общност CARICOM, цел е не само икономическото взаимодействие между членуващите и асоциираните страни, но и общи действия в областта на външната политика – наблюдават се солидарност и равнопоставеност при преговорите за участие и представителство в структурите на международни организации.

Регионалната интеграция може да бъде мотивирана и от желание за повишаване на сигурността и мира. Това може да се прояви и по две направления – както в самия регион, така и междурегионално (Boneva, 2013).

Обвързвайки икономическата зависимост на страните, целите за мир и сигурност ще бъдат постигнати по естествен начин чрез интензивни канали на търговия и дипломация. Именно такъв е бил и първоначалният замисъл

за възстановяване на Европа след Втората световна война и недопускането на военна агресия от страна на Германия, помиряване на враждуващите страни и трансформирането на Стария континент от разруха към просперитет. Решението е било европейска интеграция, чиито стъпки са започнали с договарянето на Европейската общност за въглища и стомана. Последващите стъпки към днешна дата показват високо ниво на еволюция, което прави Европейския съюз уникално по своя характер обединение от независими държави (Бонева, 2011; Хаджиниколов, 2016).

Аржентина и Бразилия също са виждали заплахата помежду си. Ето защо с появата си през 1991 г. MERCOSUR ускорява процесите на интеграция помежду им, започнали през 80-те години със сключването на секторни търговски съглашения за стомана и автомобилостроене. De Rosa (De Rosa, 1995) посочва, че създаването на Асоциацията на страните от Югоизточна Азия (ASEAN) смекчава политическото напрежение между Индонезия и Малайзия. Конфликти между участниците в последващите години не са наблюдавани. Това разбира се не бива да бъде разглеждано еднозначно, тъй като за Гражданската война в САЩ, законите за царевицата между Великобритания и Ирландия, формирането на Бангладеш, има икономически причини, породили вътрешно политическо недоволство сред обществени групи, което разколебава мира и сигурността.

Отправяйки поглед към съвременната и най-вероятната бъдеща посока на развитие на регионалните и преференциални търговски споразумения, е редно да се отбележи, че те започват да се разгръщат и в други насоки – предприемането на политики за управление на миграционните потоци, престъпност, изграждане на климатично неутрални производства, киберсигурност и тероризъм.

Интеграцията в ЕС – да преосмислим посоките

Можем да определим Европейския съюз (ЕС) като най-напредналата форма на регионална интеграция, достигайки елементи на федеративност, все пак в рамките на строго делегирани правомощия от суверенни правителства. Преди десетилетие обаче наложителен стана критичният въпрос дали наистина ЕС ще остане пример за еволюционно напреднала форма на регионална икономическа (и политическа) интеграция. Дълговата криза сред държавите, споделящи еврото като обща валута, надхвърли рамките на националните икономики – от фискален шок в няколко страни от еврозоната се превърна в сериозен икономически проблем за целия ЕС.

Кризата след 2008 г. постави на изпитание отношенията между отделните държави с оглед поемане на отговорността и споделяне на последи-

ците от натрупалия се дълг (Frieden & Walter, 2017). Ситуацията посочи и вътрешни противоречия в страните членки, например в Германия, където сподвижниците на ордолиберализма, като че ли надделяха над политиците, подкрепящи европейската интеграция на всяка цена (Bulmer, 2014). Вместо междуправителствен консенсус, фискалната криза в еврозоната разкри системни и структурни проблеми в икономическата и институционална система в целия ЕС. Бонева (2017) дава за пример Брекзит като *дезинтеграционен процес*, който поставя под въпрос целостта на ЕС, откъсвайки съюза от принципите на неофункционализма и доближавайки го до междуправителствения подход.

Storm & Naastepad (2016) предлагат обяснение за кризата в еврозоната с акумулирането на дълг чрез по-лесните трансгранични капиталови потоци между център-периферия (резултат от напредналата интеграция, засягаща движението на капитал и капиталовите пазари) в годините 2003 – 2007. Дивергенцията е налице, vodeйки след себе си не само икономически, но и социални последици, което подбужда политическия диалог за по-нататъшното развитие на интеграционния процес сред държавите, споделящи еврото (Tokarski, 2019).

Общоприета индустриална стратегия и технологичен напредък в периферията са едни от стъпките, необходими да се продължи конвергенцията в еврозоната, заедно с увеличаване на публичните разходи и дистрибуционни политики (Gräbner et al., 2020). На практика обаче това е и констатация за структурните проблеми, които са сред предпоставките за разрастване на кризата.

Следователно, възниква съображението дали еврозоната въобще представлява блок от държави, интегрирани успешно като *оптимална валутна зона* (Mundell, 1961)? Дискусията за предимствата и недостатъците на паричния съюз, в частност на ЕС) е нееднозначна, но в последните години е по-скоро в полза на валутните зони, но допускайки и друга парадигма – национална специализация на икономиките с единна валута (Mongelli, 2002). За да се изпълнят критериите за оптимална валутна зона е желателно да се избягват асиметрични шокове сред регионите (не е задължително това да се ограничава само до държави) в паричен съюз и факторите на производство да могат да се движат без ограничение в рамките на съюза. Към тези две съществени предпоставки за съществуването на оптимална валутна зона добавяме и условията за експортна диверсификация на страните в зоната и отвореност на техните икономики. Това ще са необходимите условия за междурегионално стабилизиране при екзогенни шокове, за разлика от ситуация, в която страните са извън паричен съюз.

Friedman (1953) определя плаващия валутен курс на отделните държави като възможен корективен инструмент при асиметрични шокове. В случая на оптималните валутни зони обаче този механизъм е неприложим, а критериите за оптималност на Mundell се явяват алтернатива. Barbosa & Alves (2011) посочват примери за *дивергенция* по отношение на тези критерии между страните от еврозоната. Praussello (2011) подчертава по същия повод, че механизмите за справяне с *асиметричните шокове* в паричния съюз на ЕС са слаби и дори липсващи – породени от разлики в икономиките, мобилност и гъвкавост на пазара на труда, инструменти за справяне с намаляващите доход и заетост в засегнатите държави.

На практика дълговата криза в еврозоната подчерта икономическото раздалечаване между страните, като е необходимо да се преосмислят критериите, водещи до реална конвергенция (Статева, 2011). Подобна констатация за недостатъчно икономическо доближаване в еврозоната и фактическо неизпълнение на критериите за оптимални валутни зони правят и Орешарски и колектив (2015). Като част от решаването на предизвикателствата пред еврото се предлага завършване на икономическия и паричен съюз в ЕС, в синхрон с фискалния, финансов и политически съюз (Симеонов, 2019).

До справянето с тези несъвършенства пред паричния съюз обаче остава нашето съображение относно качеството на интеграционния процес в ЕС, в частност касаещо конвергенцията на периферните държави и тяхната роля във валутния съюз.

2020 година добави нова *предпоставка за изоставане* в икономически и социален план – пандемията от COVID-19. Същевременно Европейската комисия прие стратегия за климатична неутралност, която ангажира държавите членки чрез законов акт (Регламент (ЕС) 2021/1119) да реструктурират икономиката си. Допълнителни изследвания ще бъдат необходими в следващите години да проверим как явление от нов и триизмерен характер, а именно икономическа плюс здравна криза и климатични цели спрямо бизнеса и държавите, ще определят хода и приоритетите на интеграцията в ЕС.

Заклучение

Проявата на регионална интеграция е актуален процес, протичащ с особено силно значение в системата на международните икономически отношения от 50-те години на XX век до настоящия момент.

Взаимосвързаността на икономическите субекти води до условно отмиране на границите на националните държави и приобщаването им към разширен по обхват и диверсификация по-глобален пазар. Новите тенденции в регионализма често пъти вариат в познатия модел „център-периферия“, наблюдават се обединения между държави и региони, които са географски

отдалечени и разнородни по отношение на икономическото си устройство и производствени модели.

Регионалната интеграция протича основно на два етапа – първоначална вълна от „стар регионализъм“, започнала през 1950 г. и продължила до 1970 г., последвана от „нов регионализъм“, водещ началото си от 80-те години на миналия век (Hettne, Söderbaum, 1998).

Обвързаността на държавите води до икономически и политически последици от регионалната интеграция, рефлексирани в структурни промени на глобалната икономика и пазарно влияние. Настоящата статия прави опит да изясни теоретичните аспекти на тези процеси, изследвайки логическите връзки между интеграционните събития и анализирайки практическите резултати от тях.

За да остане пример за интеграция, Европейския съюз трябва да постигне консенсус, единство и решителност по отношение на действията си, а предпоставка за тяхното постигане е доброто познаване на същностните черти на регионализацията и регионализма.

Използвана литература

- Бонева, С. (2013). Цената на превръщането на ЕС в глобален фактор: ролята на публичните разходи на Съюза, Геополитика, изд. на Институт за балкански и европейски изследвания, бр. 6, с. 127-139. (Boneva, S., 2013, Tsenata na prevrastaneto na ES v globalen faktor: rolyata na publichnite razhodi na Sayuza, Geopolitika, izd. na Institut za balkanski I evropeiski izsledvania, br. 6, s. 127-139).
- Бонева, С. (2009). Финансиране на политиката на сближаване на Европейския съюз за периода 2007 – 2013 г., Научни трудове на УНСС, УИ „Стопанство“ – УНСС, София, т. 2, с. 291-314. (Boneva, S., 2009, Finansirane na politikata na sblizhavane na Evropeiskia Sayuz za perioda 2007 – 2013 g., Nauchni trudove na UNSS, UI „Stopanstvo“, Sofia).
- Бонева, С. (2011). Европейска икономическа интеграция: бюджет и бюджетна политика на Европейския съюз, УИ „Стопанство“, София. (Boneva, S., 2011, Evropeiska ikonomicheska integratsia: budzhet I budzhetna politika na Evropeiskia sayuz, UI „Stopanstvo“, Sofia).
- Бонева, С. (2017). Началото на фактическата дезинтеграция в ЕС: казусът „Брексит“, в Да преосмислим Европейския съюз?, с. 41-51. (Boneva, S., 2017, Nachaloto na fakticheskata dezintegratsia v ES: kazusat „Breksit“, v Da preosmislim Evropeyskia sayuz?, s. 41-51).
- Желев, П. (2015). Теория на международните икономически отношения: Учебно помагало, Издателски комплекс – УНСС, София. (Zhelev, P., 2015,

- Teoria na mezhdunarodnite ikonomicheski otnoshenia, Uchebno pomagalo, Izdatelski kompleks – UNSS, Sofia).
- Орешарски, П., Трифонова, С., Бонева, С., Атанасов, А., Христова, И. (2015). Ефекти за българската финансова система и икономика от Пакта за финансова стабилност, Издателски комплекс – УНСС, София. (Oresharski, P., Trifonova, S., Boneva, S., Atanasov, A., Hristova, I., 2015, Efekti za balgarskata finansova sistema i ikonomika ot Pakta za finansova stabilnost, Izdatelski kompleks – UNSS, Sofia).
- Регламент (ЕС) 2021/1119 на Европейския парламент и на Съвета от 30 юни 2021 година за създаване на рамката за постигане на неутралност по отношение на климата и за изменение на регламенти (ЕО) № 401/2009 и (ЕС) 2018/1999 (Европейски закон за климата). ОВ L 243, 9.7.2021г., с. 1-17. (Reglament (ES) 2021/1119 na Evropeyskia parlament i na Saveta ot 30 yuni 2021 godina za sazdavane na ramkata za postigane na neutralnost po otnoshenie na klimata i za izmenenie na reglamenti (EO) № 401/2009 i (ES) 2018/1999 (Evropeyski zakon za klimata). ОВ L 243, 9.7.2021g., s. 1-17).
- Симеонов, К. (2019). Еврото в Европа и по света – 20 години по-късно, в Европейският съюз след 2020 г. – нова Европа в нов свят, с. 251-265. (Simeonov, K., 2019, Evroto v Evropa i po sveta – 20 godini po-kasno, v Evropeyskiyat sayuz sled 2020 g. – nova Evropa v nov svyat, s. 251-265).
- Статева, Й. (2011). Възникване и развитие на кризата на държавните дългове в Европейския Паричен Съюз, Икономическа мисъл, (6), с. 3-21. (Stateva, Y., 2011, Vaznikvane i razvitie na krizata na darzhavnite dalgove v Evropeyskia Parichen Sayuz, Ikononicheska misal, (6), s. 3-21).
- Хаджиниколов, Д. (2016). Европейска икономика, Издателски комплекс – УНСС, София. (Hadjinikolov, D., 2016, Evropeiska ikonomika, Izdatelski kompleks – UNSS, Sofia).
- Acharya, A. (2012). Comparative Regionalism: A Field Whose Time has Come?, The International Spectator, 47/1, pp. 3-15.
- Balassa, B. (1977). 'Revealed' Comparative Advantage Revisited: An Analysis of Relative Export Shares of the Industrial Countries, 1953-1971, The Manchester School of Economic and Social Studies, 45, issue 4, pp. 327-44.
- Barbosa, J. R., & Alves, R. H. (2011). The euro area ten years after its creation: (divergent) competitiveness and the optimum currency area theory, Panoeconomicus, 58(5), pp. 605-629.
- Boneva, S. (2011). The Danube Strategy and the Energy Security of the Danube Macro Region, in Proceedings of the Conference "EU Strategy for the Danube Region Perspectives for the Future", Pecs, Hungary, pp. 67-83.
- Boneva, S. (2014). New Moments in the European Union Macroeconomic Governance: the Contribution of the European Semester, in Proceedings

- “The Old and the New World Order – between European integration and the historical burdens: Prospects and challenges for Europe of 21st century”, Belgrade, Serbia, pp. 521-533.
- Boneva, S. (2020). Towards a disintegrated Europe: a literature review in an international context, in *The next seven of the European union*, Reports from the Seventh International Scientific Conference of the European Studies Department, Faculty of Philosophy at Sofia University “St. Kliment Ohridski”, pp. 81-98.
- Börzel, T. (2011). *Comparative Regionalism: A New Research Agenda*, KFG Working Paper Series, No. 28, August, Kolleg-Forschergruppe (KFG) The Transformative Power of Europe, Freie Universität Berlin.
- Bulmer, S. (2014). Germany and the Eurozone crisis: Between hegemony and domestic politics, *West European Politics*, 37(6), pp. 1244-1263.
- Chase-Dunn, C., Hall, T. (1997). *Rise and Demise: Comparing World Systems*, Boulder, CO, Westview Press.
- De Rosa, D. (1995). *Regional Trading Arrangements among Developing Countries: The ASEAN Example*, International Food Policy Research Institute, Research Report No. 103, Washington D. C.
- Deutsch, K., Burrell, S., Kann, R. (1957). *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*, Princeton University Press, Princeton.
- European commission. (1985). *Completing the internal market: White paper from the Commission to the European council* (Milan, 28-29 June 1985), COM/85/0310 Final, available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51985DC0310&from=EN> (accessed 5 march 2021)
- Frieden, J. & Walter, S. (2017). Understanding the political economy of the Eurozone crisis, *Annual Review of Political Science*, 20, pp. 371-390.
- Friedman, M. (1953). The case for flexible exchange rates. *Essays in positive economics*, 157(203), 33.
- Gräbner, C., Heimberger, P., Kapeller, J. & Schütz, B. (2020). Is the Eurozone disintegrating? Macroeconomic divergence, structural polarisation, trade and fragility, *Cambridge Journal of Economics*, 44(3), pp. 647-669.
- Henderson, W. (1981). The German Zollverein and the European Economic Community, *Zeitschrift Für Die Gesamte Staatswissenschaft/ Journal of Institutional and Theoretical Economics*, 137, no. 3 (1981), pp. 491-507.
- Hettne, B., Söderbaum, F. (1998). *The New Regionalism Approach*, Politeia, Vol 17, No 3, pp. 6-21.
- Hurrell, A. (1995). Explaining the Resurgence of Regionalism in World Politics, *Review of International Studies*, 21/4, pp. 545-566.
- Mongelli, F. P. (2002). ‘New’ views on the optimum currency area theory: What is EMU telling us?, *ECB Working Paper № 138*.

- Mundell, R. A. (1961). A theory of optimum currency areas, *The American economic review*, 51(4), pp. 657-665.
- Mwapachu, J. (2010). EAC: past, present and future, *FIRST magazine: East African Community – 10 years of regional integration*, available at: <http://firstforum.org/Publishing/SpecialistPublishingDetail.aspx?SpecialistPublicationId=24> (accessed 5 march 2021)
- Palmeter, N. (1993). Pacific Regional Trade Liberalization and Rules of Origin, *Journal of World Trade*, 27 (5), pp. 49-62.
- Poku, N. (2001). *Regionalisation and Security in Southern Africa*, Basingstoke, Palgrave Macmillan.
- Praussello, F. (2011). 16 Asymmetric shocks and monetary disintegration: the case of the Eurozone, *International Handbook on the Economics of Integration: Competition, Spatial Location of Economic Activity and Financial Issues*, 2, 360.
- Ravenhill, J. (2017). *Global political economy*, Oxford University Press, Oxford, pp. 142-143.
- Russett, B. (1967). *International Regions and the International System. A Study in Political Ecology*, Rand-MacNally, Chicago.
- Schiff, M., Winters, L. (2003). *Regional integration and development*, The World Bank, Washington, D.C.
- Söderbaum, F. (2015). Early, Old, New and Comparative Regionalism: The Scholarly Development of the Field, in *The Transformative Power of Europe*, KFG Working Paper Series, No. 64, Freie Universität Berlin.
- Storm, S. & Naastepad, C. W. M. (2016). Structural Divergence and Crisis in the Eurozone: The Role of NAIRU Economics, in *Contemporary Issues in Macroeconomics*, Palgrave Macmillan, London, pp. 101-128.
- The Council of the European Union. (2007). Council Regulation (EC) No 1528/2007 of 20 December 2007 applying the arrangements for products originating in certain states which are part of the African, Caribbean and Pacific (ACP) Group of States provided for in agreements establishing, or leading to the establishment of, Economic Partnership Agreements, OJ L 348, 31.12.2007, pp. 1-154.
- Tokarski, P. (2019). Divergence and diversity in the Euro Area: the case of Germany, France and Italy, *SWP Research Paper 2019/RP 06*, doi:10.18449/2019RP06
- Venables, A. (2003). Winners and losers from regional integration agreements, *Economic Journal*, Royal Economic Society, vol. 113(490), pp. 747-761.
- Viner, J. (1950). *The Customs Union Issue*. Carnegie Endowment for International Peace, New York
- World Bank. (2000). *Trade Blocs: A World Bank Policy Research Report*, Oxford University Press, Oxford.

REGIONAL ECONOMIC INTEGRATION WITHIN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS: A LITERATURE REVIEW IN AN INTERNATIONAL CONTEXT

Filip Petkov, PhD candidate

Department of International Economic Relations and Business

Faculty of International Economy and Policy

University of National and World Economy

e-mail: f.petkov@unwe.bg

Abstract

The aim of the research is to present, critically analyse and summarize the main theoretic aspects of regional economic integration through the viewpoints of some major Bulgarian and foreign authors in the field. The object of the research are the main theories related to the regional economic integration while subject of this paper is to present their evolution, economic and political characteristics. To achieve these research objectives, three basic research tasks have been conducted: 1) the essence of regional integration has been analysed as a critical element in the system of the international economic relations; 2) definition of the concepts for regionalism and regionalization is provided; 3) the development of the old and the new regionalism has been presented, as well as the newest trends in regionalism. This research is limited within the field of theoretical analysis. The main thesis is proved by exploring the development of theories of regional economic integration. It shows a deepening of the relations between the participants – a clear result when comparing old and new regionalism, as relations develop not only in the field of trade and economic cooperation, but also in political aspect, where common strategic goals for greater cohesion are set to achieve greater coherence of the socio-economic systems. The research methods that have been used are comparative analysis, content analysis, and historical and logical analysis. The results of the research are theoretical generalisations that provide basis for taking theoretically based political decisions on further regional integration in an international context.

Key words: regional economic integration

JEL: F02, F55